

Archeologia a semantyka słowa σταυρός

Abstrakt

Niniejsze opracowanie pokazuje, że **NIE MA ŻADNEGO BEZSPORNEGO ARCHEOLOGICZNEGO ŚWIADECTWA Z I WIEKU N.E. ŁĄCZĄCEGO JEZUSA Z KRZYŻEM.** Te przykłady, które czasami się przytacza, nie spełniają roli ani przekonującego, ani pozytywnego dowodu po bliższych oględzinach. Nie jest to tylko moja konstatacja. Do podobnego wniosku doszło część naukowców o zróżnicowanym światopoglądzie.

Jehohanan z grotty Giv'at Ha-Mivtar. Uważa się, że znalezione w 1968 roku w grotcie Giv'at Ha-Mivtar w Jerozolimie kości Jehohanana, syna Chaggoli, stanowią dowód praktykowania ukrzyżowania w Judei w I wieku n.e. Według interpretacji dra **Nico Haasa** (anatom i antropolog z Wydziału Medycznego Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie) to znalezisko ukazuje człowieka przybitego do belki poprzecznej oraz jego dwie pięty.

HAAS, „Antropological Observations on the Skeletal Remains from Giv'at Ha-Mivtar”, *Israel Exploration Journal*, Vol. 20, Nr 1-2/1970, s. 38-59

15 lat później interpretację Haasa zakwestionował **Joseph Zias i Eliezer Sekeles**. Na temat wniosków Haasa napisali:

VIII. Kiedy się uwzględni nowe dane, wtedy staje się rzeczą jasną, że **zarówno wstępna, jak i końcowa rekonstrukcja ukrzyżowania (...), jest ze względów technicznych i anatomicznych nie do przyjęcia.** (...) nie znaleźliśmy żadnych pozostałości po kości lewej stopy (...) (s. 25). Brak śladów obrażeń na kościach przedramienia i śródreżca zdaje się wskazywać na to, że ręce skazańca były przywiązane, a nie przybite do krzyża (s. 26)

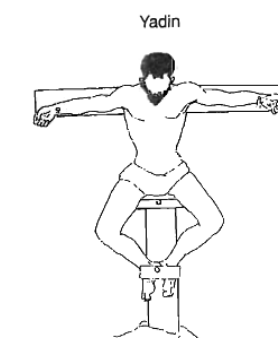
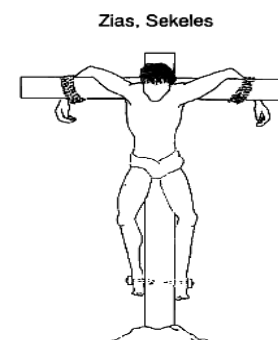
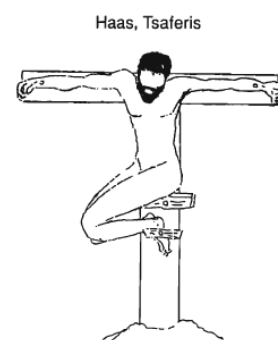
ZIAS – SEKELES*, „The Crucified Man from Giv'at ha-Mivtar: A Reappraisal [Ukrzyżowany człowiek z Giv'at ha-Mivtar: Ponowna ocena]” *Israel Exploration Journal*, Vol. 35, Nr 1/1985, s. 22-27
<https://pl.artlib.com/book/37130246/89cbb2>

Po ponownym przebadaniu pierwszych danych (zdjęć, szkiców i rentgenogramów znalezionych kości) okazało się, że **(1)** gwóźdź był krótszy niż orzekł Haas (wg. Haasa: 17-18 cm, wg. Ziasa: 11,5 cm), nie mógł więc przebić *obu* pięt i utkwic w drewnie. **(2)** Nie było żadnej kości drugiej stopy, co oznacza, że gwóźdź przebił tylko *jedną* piętę. **(3)** Niektóre fragmenty kości pochodziły... od kogoś zupełnie innego. **(4)** A zadrapanie na kości ręki nie stanowiło przekonującego dowodu przybicia do belki poprzecznej.

ZIAS, „Crucifixion in Antiquity: The Anthropological Evidence”

<http://cojs.org/joe-zias-crucifixion-in-antiquity-the-anthropological-evidence/>

18 lat później interpretację Haasa zakwestionował też **Yigael Yadin** („Epigraphy and Crucifixion”, *Israel Exploration Journal*, Vol. 23, 1973, s. 18-22). *W/w konkretne dane*, a nie ich żydowski światopogląd, są podstawą ich krytycznych wniosków.

* Antropolog J. Zias to pracownik Izraelskiego Urzędu d/s Starożytności i Muzeów.

E. Sekeles pracuje na Wydziale Medycznym Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie.

W Giw'at Ha-Miwtar nie znaleziono pozostałości po *dwóch* belkach*, więc nie można powiedzieć nic pewnego o tym, czy Jehohanan został stracony na pojedynczym słupie czy też na dwóch belkach. Ponieważ to odkrycie jest „niezwiązane z ukrzyżowaniem Jezusa”**, więc wszelkie wnioski indukcyjne z tego odkrycia na temat kształtu narzędzia egzekucyjnego, na którym stracono Jezusa, są z natury rzeczy *hipotetyczne*. Wniosków indukcyjnych nigdy nie powinno się traktować na równi z dowodem pozytywnym.

Znaki + na ossuariach datowanych na I wiek n.e. Nie stanowią dowodu, bo niektóre takie egzemplarze pochodzą też z *I wieku p.n.e.* i są głównie *żydowskiego* pochodzenia. *Encyclopedia Judaica* informuje: „Znaki w formie X, czyli krzyża, na pokrywie (...) **nie mają żadnego religijnego znaczenia**; one wskazują właściwą pozycję pokrywy, aby ją poprawnie zamknąć” (*The signs in the form of an X or cross on the cover (...) have no religious significance; they indicate the proper position of the cover in order to close it correctly*) (hasło OSSUARIES, wyd. Geoffrey Wigoder, OH: Jewish Multimedia CD-ROM, 1997). W wyd. 2 (t. 15, s. 507) czytamy:

fins which were cast in Tyre, Ashkelon, and Jerusalem were common in the third-fourth centuries; molds were employed for their decorations. Early Christian sarcophagi bear reliefs depicting scenes from the Bible and the Gospels. In the Byzantine period, the use of sarcophagi died out.

Ossuaries

Small stone chests, used for the secondary interment of human bones, were extremely popular among the Jewish population during the Second Temple period, i.e., between c. 40 B.C.E. and 135 C.E.. Ossuaries found by Hachlili at Jericho are dated to a more restricted time period: 10–68 C.E. They are mainly known from tombs in the vicinity of Jerusalem, but examples are known from Galilee (e.g., Nazareth), the Shephelah (e.g., Modi'in), and the lower Jordan River region (e.g., Jericho). A typical ossuary had a length of about 2.5 ft., so that it might accommodate the long bone of an adult leg, which is the longest bone in a human body. The ossuaries taper slightly toward the bottom; some stand on four low legs; they are made of soft limestone with flat or vaulted lids. Many contain scratched inscriptions on their sides in cursive Hebrew, Aramaic, or Greek, or in two languages (a few inscriptions were made with charcoal). In most cases only the name of the deceased or his family status is given, e.g., “Mother”; some inscriptions, however, are longer, e.g., “Dostos our father – do not open,” or “The bones of the sons of Nicanor, who made the doors” (i.e., those of the *Nicanor gate in the Second Temple). In some cases (mostly in the burial of small children) one ossuary served for the bones of more than one body. The chests are sometimes decorated with a red or yellow wash of paint, but the usual decorations are chip-carved and chiseled decorations, with some designs executed using a compass. The surface of the ossuary was generally divided into two fields by square frames formed by a wavy line between two straight ones. The squares were filled with a rosette motif, usually with six leaves, but there are considerable variations in its form, as well as in the decoration of the surrounding surface, by the use of dots, wreaths, etc. The double-rosette motif is a very common decoration on ossuaries, and Wilkinson has suggested they might have been symbols used to invoke cherubim – the winged creatures on the inner curtain of the Tabernacle (Ex. 26:31). Some ossuaries are decorated with representations of plants, buildings, or parts of them (columns, capitals), gates. Various cross-like scratches and other marks sometimes appear on ossuaries and their lids (erroneously regarded by early scholars as Judeo-Christian symbols), and these were probably made by the stone craftsmen who carved the chests and wished to ensure their proper closure.

BIBLIOGRAPHY: Y. Brand, *Kelei ha-Heres be-Sifrut ha-Talmud* (1953), ch. 12, 20; Clermont-Ganneau, *Arch.*, 1 (1899), 381ff.; R. Schütz, in: *MGWJ*, 75 (1931), 286ff.; L.H. Vincent, in: *RB*, 43 (1934), 564ff.; Watzinger, *Denkmaeler*, 2 (1935); Galling, *Reallexikon*, s.v. *Sarkophag, Ossuar*; Frey, *Corpus*, 2 (1952), 245ff.; A.G. Barrois, *Manuel d'archéologie biblique*, 2 (1953), 308ff.; Goodenough, *Symbols*, 1 (1953), 110ff.; 3 (1953), nos. 105–230; Perrot, in: *Atiqot*, 3 (1961), 1ff. **ADD. BIBLIOGRAPHY:** E.M. Meyers, *Jewish Ossuaries: Reburial*

and Rebirth (1971); I. Singer (ed.), *Graves and Burial Practices in the Ancient Period* (1994); L.Y. Rahmani, *A Catalogue of Jewish Ossuaries* (1994); R. Hachlili and A. Killebrew, *Jericho: The Jewish Cemetery of the Second Temple Period* (1999); Y. Billig, “The Use of Ossuaries for Secondary Burial During the Second Temple Period,” in: *Judea and Samaria Research Studies*, 13 (2004), 51–55; A.M. Berlin, “Jewish Life Before the Revolt: The Archaeological Evidence,” in: *Journal for the Study of Judaism*, 36 (2005), 453ff.

[Michael Avi-Yonah / Shimon Gibson (2nd ed.)]

OSTFELD, BARBARA JEAN (1952–), one of the first U.S. women invested as a cantor. Born in St. Louis, Missouri, one of three children of Dr. Adrian Ostfeld, an epidemiologist, and Ruth Vogel Ostfeld, Barbara was musical from very early childhood and knew from an early age that she wanted to be a cantor. Ostfeld's decision to apply to the sacred music undergraduate program at HUC-JIR was not motivated by a particular political or feminist viewpoint. Initially, she was unaware that women had not previously been admitted to the school. At HUC-JIR Ostfeld was profoundly influenced by Arthur Wolfson, cantor at Temple Emanuel in New York City, who taught her both contemporary Reform music and traditional *nusah*. She graduated in 1975, receiving ordination at age 22. She also met and married her first husband, Frederick Herman, during her years of study. This marriage was not successful and Ostfeld later married Todd M. Joseph, with whom she had two daughters.

Ostfeld served congregations in Great Neck, Rochester, and Buffalo, New York, where she fulfilled the full range of cantorial responsibilities, including funerals, weddings, leading services, and directing a children's choir. Early on her talents were recognized by the Reform cantors' professional organization, the American Conference of Cantors (ACC). She served on board positions of the ACC, as Secretary (1978–80), as vice president (1980–82), as a Northeast regional representative (1994–96), and several terms on the board of directors. From 1996 to 1998, she chaired the Joint Cantorial Placement Commission. She received an honorary doctorate in sacred music in 2000. In 2002, she accepted the directorship of the Placement Commission of the ACC.

[Judith S. Pinnolis (2nd ed.)]

OSTIA, city in central Italy, near the mouth of the River Tiber; it was one of the harbors of Rome and became at the end of the Republic an important commercial center. However, Ostia flourished mainly under the Flavian and Antonine Dynasties. From the middle of the 3rd century C.E. its slow decline began.

At the end of the 19th century the site was excavated and a few epitaphs in Greek and Latin were discovered, which seemed to indicate the presence of a Jewish community (*universitas Judaeorum*). In 1961 the remains of a synagogue found near Ostia provided definite proof that a Jewish community had existed there. The excavations have shown that part of the building was constructed at the end of the first century, underwent alterations and enlargements during the second and

* Między główką gwoździa a zewnętrzną powierzchnią kości piętowej znaleziono cienką płytkę z drewna akacjowego lub pistacjowego.

** Joseph A. Fitzmyer, *To Advance the Gospel: New Testament Studies*, wyd. 2, Grand Rapids-Cambridge 1998, s. 129, https://books.google.pl/books?id=Hcsnsm_xRCwC. Podobną uwagę poczyniono w: David Noel Freedman (gł. wyd.), *Eerdmans Dictionary of the Bible*, hasło CRUCIFIXION, 2000, s. 299, <https://books.google.pl/books?id=qRtUqxk87wKc>.

Luterański uczony Robert H. Smith (1932-2006) opublikował na łamach *Palestine Exploration Quarterly* (1974) bardzo szczegółowy raport w tej sprawie. Jego konkluzja jest podobna:

s. 57

through the confusion, indifference or deceptiveness of the seller. The date and function of the cross on this ossuary therefore cannot be determined with confidence, and the evidence must be regarded as inconclusive at present.

The conclusion to which the evidence from these ossuaries leads is that the crudely incised cross marks and similar designs are not religious symbols.²¹ Most of them can plausibly be taken as guides for the positioning of lids, or even accidental scratches. Only A-4 displays a

s. 60

With regard to the Talpioth tomb, then, there is no sound reason to conclude that the cross marks on the ossuaries constitute religious symbols. In one instance the juxtaposed crosses

s. 60

in them. Many also bore various marks, mostly incised but sometimes marked in charcoal. A great many of these marks were, without question, guides for the proper placement of lids on receptacles. These marks were also intended to indicate which lid went on which receptacle, a

s. 65

customary ossuary style. The facile assumption that Christians would in the beginning have expressed their faith in rudely scratched symbols and subsequently have refined these into more formal designs is a gross oversimplification.

3. Without question, the preponderance of crosses and cross-like marks which appear on ossuaries were placed there as guides for the matching of lids to receptacles. Since it may be

s. 66

no need to resort to *taw-* or *stauros-*symbolism to account for the presence of cross marks. All present evidence points to the conclusion that the crude cross marks on ossuaries are non-religious in nature.

„The Cross Marks on Jewish Ossuaries”
PEQ, Vol. 106, Nr 1, January-June 1974, s. 53-66
<https://booksc.xyz/book/53164759/22f475>

Pogląd R. H. Smitha w sprawie znaczenia znaku + na ossuariach z I wieku pojawia się w wielu innych artykułach, np. prof. Joan E. Taylor (*Mishkan*, Jerusalem, Vol. 13, Nr 2/1990):

{1} The Bagatti-Testa Hypothesis and alleged Jewish-Christian Archeological Remains

Joan E. Taylor

Joan E. Taylor is a graduate of Auckland and Otago Universities in New Zealand. She was the 1986 scholar at the British School of Archeology in Jerusalem, and in 1990 received the Ph.D. at the University of Edinburgh for work on the Bagatti-Testa hypothesis and the origins of Christian holy places in Palestine. She is co-author of a forthcoming book on the Church of the Holy Sepulchre.

s. 44

name transcribing Hebrew אהלות (*ahalot*).⁴³ Furthermore, the purpose of the cross marks and other symbols without doubt indicated how the lid should be placed on the ossuary box.⁴⁴ As Paul Figueras writes:

*...not only prudence, but scholarly objectivity should restrain us from forcing a Christian interpretation where a Jewish one is acceptable. This is not an a priori position as we know ... that secondary burial and the use of ossuaries were the norm among Palestinian Jews during this period.*⁴⁵

⁴³ For an examination of both these inscriptions, see J. P. Kane, "By No Means, 'The Earliest Records of Christianity' - with an Emended Reading of the Talpioth Inscription IESOUS IOU", *Palestine Exploration Quarterly* (PEQ) 1971, pp.103-108.

⁴⁴ R. H. Smith, "The Cross Marks on Jewish Ossuaries", *PEQ* 1974, pp.53-66.

⁴⁵ P. Figueras, "Jewish Ossuaries and Secondary Burial: Their Significance for Early Christianity", *Immanuel* 19, 1984-5, pp.41-57. For further clarifications about these ossuaries and ossuaries in general see: P. Figueras, *Jewish and Christian Beliefs on Life after Death in the Light of Ossuary Decoration*, Thesis submitted for the Degree of Doctor of Philosophy, Hebrew University, March 1974; J. P. Kane, "The Ossuary Inscriptions of Jerusalem", *Journal of Semitic Studies*.

<http://caspari.com/new/images/stories/archives/Mishkan/mishkan13.pdf>

W innym artykule z 2005 czytamy:

CHRISTIAN CRUCIFORM SYMBOLS AND MAGICAL CHARAKTÈRES

Communication prononcée dans le cadre du Colloque *Polytheismus – Monotheismus : Die Pragmatik religiösen Handelns in der Antike* (Erfurt, Philosophische Fakultät, 30/06/05).

Before Constantinian time, the cross was naturally a well-known subject in Christian apologetical, exegetical and theological literature. Among other realities concerning life and works of the Saviour, the cross had been subjected to many allegorical interpretations, particularly in the scope of the Old Testament's typological reading²². But graphical use of the cross before the fourth century is quite badly documented. The so-called "taw symbol" has never been reproduced on Palestinian ossuaries of the first century before and after Christ. For the most part, cross marks and others designs found on ossuaries are anything but matching signs, namely guides for the positioning of lids on corresponding receptacles²³. As previously said, the staurogram ⌞ appears only in c. 200 manuscripts as *compendium litterae* within words *σταυρός* and *σταυροῦν*²⁴. At the same period (late second- early third-century, and not before) the Church begins to sign every new baptized with the cross. It is the best known "graphical use" of the cross before the fourth century. Cruciform "signation" consists in drawing with the finger the sign of the cross on one or more parts of the body. Sometimes, this gesture was done by taking saliva, or by moistening

²² Among others, have been interpreted as prefigures of the cross: Moses' staff (Ex 14,16; 17, 5-6), Jacob's ladder (Gn 28, 12-13), Noah's Ark (Gn 6, 13 sq.) and others "saving woods". See E. CAVALCANTI, « Tipologia della croce nella letteratura patristica », *Enciclopedia dell'Arte Medievale*, 5, 1994, p. 529-535.

²³ R. H. SMITH, « The cross marks on Jewish ossuaries », *Palestine Exploration Quarterly*, 106, 1974, p. 53-66. L. RENAULT, *Marquage corporel et signation religieuse* [PhD Thesis], 2004, p. 656-683.

²⁴ See note 7 above.

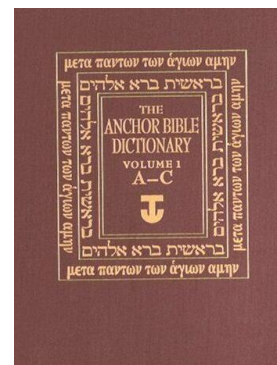
3

https://hal.archives-ouvertes.fr/file/index/docid/275253/filename/Christian_symbols_and_charakteres_2005.pdf

The Anchor Bible Dictionary podaje, że znaki, które można interpretować jako chrześcijańskie, pojawiają się „pod koniec II wieku, ok. 180 r. n.e.”

the earliest stages of Christian art. Near the end of the 2d century, about 180 c.e., pictorial representations began to appear which could be identified as Christian. The themes

hasło ART AND ARCHITECTURE (EARLY CHRISTIAN ART)
[Graydon F. Snyder], red. David N. Freedman, t. 1: A-C, 1992 s. 455
https://archive.org/details/anchorbibledicti0001unse_l6c5

Krzyż w domu „Piotra” w Kafarnaum? Virgil Brown drogą elektroniczną napisał: „Z uwagi na to, że w tym domu graffiti pojawia się w wielu językach [tj. w łacinie, grece, aramejskim i syryjskim] **wątpię by samo graffiti pochodziło z połowy I wieku (aczkolwiek sam dom pochodzi z czasów hellenistycznych)** [=druga połowa I wieku n.e.]” (*Due to the fact that there is graffiti in a number languages in this house, I doubt that the graffiti itself dates from the mid 1st century (although the house itself dates from Hellenistic times)*) (email Sat, 27 Nov 1999 7:56:24). Australijski dr George Athas ► sądzi, że „**bardzo trudno jest podać dokładne datowanie graffiti**” (*a piece of graffiti would be very difficult to date precisely*) (email Mon, 29 Nov 1999 11:04:23). Archeolog, prof. Graydon F. Snyder uważa, że są późniejsze niż konstantyńskie (*Ante-Pacem: Archaeological Evidence of Church Life Before Constantine*, Mercer University Press, 1991 [2003], s. 72, <https://books.google.pl/books?id=swtI9Cpyl3kC>).

Katakumby. Historyk kościelny Henry H. Milman (1791-1868) w swej książce *The History of Christianity* (t. 3, 1840, s. 515) napisał, że katakumby rzymskie „**nie oferują żadnego przykładu ukrzyżowania**”.

The catacombs of Rome, faithful to their general character, offer no instance of a crucifixion, nor does any allusion to such a subject of art occur in any early writer.† Cardinal Bona gives the fol-

<https://archive.org/details/historyofchrist03milm>

George H. L. Pitt-Rivers (1890-1966):

„Ukrzyżowanie nigdy nie jest przedstawiane na malowidłach katakumbowych w ciągu pierwszych czterech wieków”.

the year 683. The crucifixion is not represented in the Catacomb paintings at any time during the first four centuries. In this connection it must be remembered that crucifixion, or tying to a *Tau* cross and exposing the victim to a lingering death from thirst and exposure, usually after scourging on the Roman *furca*, was the Roman mode of executing a criminal, but the Gospel stories were written in Greek, or as in the Syriac Gospels, in the Syriac language.

The Riddle of the 'Labarum' and the Origin of Christian Symbols

Allen & Unwin, 1966, Rozdz. V: Archaeology, s. 65

<https://archive.org/details/riddleoflabarumo0000pitt>

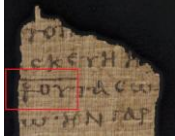
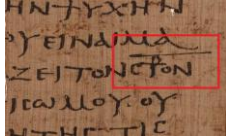
Jakiegokolwiek starożytne znaki interpretowane jako krzyż (nawet gdyby ich datowanie na I wiek n.e. było prawidłowe) są **potencjalnie problematyczne**, bo niełatwo jest rozstrzygnąć, czy na pewno są pochodzenia chrześcijańskiego, czy raczej pogańskiego. Pitt-Rivers uważa, że „**nie ma niczego takiego, co można by wyróżnić jako specyficzne lub wyłącznie chrześcijańskie, a nie pogańskie lub żydowskie**” (j.w., s. 69).

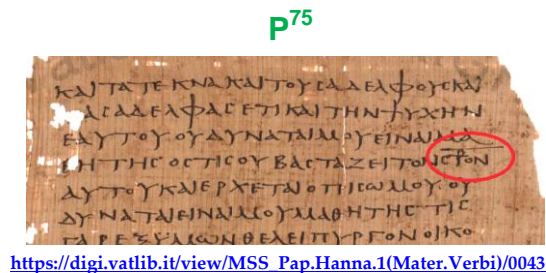
The method of representing the crucifixion was arrived at by a slow and gradual process of development. The same is also true of other Christian symbols. To start with, according to the usually accepted theory of the beginnings of Christian art, in the paintings and the symbolism in the catacombs of Rome of the first three centuries there is nothing that can be distinguished as specifically or exclusively Christian rather than pagan or Jewish. So it can

IKONOGRAFIA

Staurogramy. Staurogramy pojawiają się w **P⁴⁵**, **P⁶⁶**, **P⁷⁵** (ok. 200-250), **P⁹¹** (ok. 250-300). Występują też w koptyjskich i łacińskich mss (niektóre są częściowo niewidoczne w rkp).

UWAGA: Tabela nie obejmuje wszystkich miejsc.

P⁶⁶	Jn 19:18 EC ♯ AN	Jn 19:31 	P⁷⁵	Łk 9:23; 14:27; 24:7 	P⁹¹	Dz 2:36
-----------------------	-------------------------	---	-----------------------	--	-----------------------	---------

Prof. Larry W. Hurtado uważa, że staurogram stanowi „najwcześniejsze dostępne wizualne nawiązanie do ukrzyżowania Jezusa” („The Staurogram in Early Christian Manuscripts: The Earliest Visual Reference to the Crucified Jesus?”

w: Thomas J. KRAUS – Tobias NICKLAS (wyd.), *New Testament Manuscripts: Their Texts and Their World*, Brill, Leiden 2006, s. 207 [207-226]). Część uczonych nie podziela takiego wniosku.

Dr Calum Samuelson (Olivet Nazarene University w Bourbonnais, st. Illinois, USA) w swej pracy doktorskiej doszedł do następującego wniosku:

„Dlatego, odpowiadając Hur[t]ado, staurogramu nie należy uważać za pełne przedstawienie Ukrzyżowania, ponieważ brakuje na nim osoby Jezusa. (...) **staurogram nie jest satysfakcjonującym normatywnym przykładem wczesnych przedstawień ukrzyżowania Chrystusa**”.

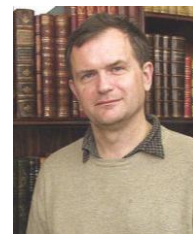
„The Graphic Icons of Anastasios of Sinai” (maj 2015)
https://digitalcommons.olivet.edu/theo_mact/1

Francuski uczyony Jean de Savignac lansował teorię, że staurogramy są pogańskim zapożyczeniem, bo optycznie przypominają egipski hieroglif ankh (*ankh*), który znaczy „życie” (por. Kol 3:4).

„Chronique. Les Papyrus Bodmer XIV et XV”
Scriptorium, Vol. XVII, Nr 1/1963, s. 50-55
https://www.persee.fr/doc/scrip_0036-9772_1963_num_17_1_3163

**WIĘKSZOŚĆ mss
NT nie zawiera
staurogramów.
W IV wieku
wyszły z użycia!**

Takie stanowisko podzielał dr Jan Stanisław Partyka (1954-2015) (Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej im. Kazimierza Michałowskiego Uniwersytetu Warszawskiego), epigrafik i bibliofil, znawca wczesnego chrześcijaństwa, uczestnik misji Centrum w Tell Atrib i Aleksandrii oraz szwajcarskiej misji w Kellia (Egipt). Jako autor hasła „Epigraphy” w *The Coptic Encyclopedia*, red. Azis S. Atiya, t. 5, 1991, s. 1408, napisał:

„Możemy zaobserwować przejście od Ⲛ (początkowy lub końcowy; monogram konstantyński), który można rozumieć jako Ⲛ (zchrystianizowany ankh), do krzyża poprzez Ⲛ (symbolu dla słowa CTAYPOC stauros)”.

13, 18–20). We may observe the transition from the Ⲛ (initial or final; the Constantinian monogram), which could be understood as Ⲛ (a Christianized ankh), to the cross by way of the Ⲛ (symbol for CTAYPOC stauros).

https://archive.org/details/TheCopticEncyclopedia6_20181123/The_Coptic_Encyclopedia_5

A zatem pogląd, że staurogramy nie są inwencją czysto chrześcijańską jest prezentowany w naukowej literaturze (w encyklopedii), zatem nie można go w żadnym wypadku zaliczać do sekciarskiego punktu widzenia.

Omawiając tę teorię, szkocki prof. Matthew Black (1908-1994) napisał:

„Savignac przyznaje, że ma trudności z akceptacją pogańskiego symbolu przez religię zrodzoną z judaizmu. Chrześcijaństwo gnostyckie nie miało jednak takich skrupułów i umożliwiło wprowadzenie symbolu pogańskiego”.

THE CHI-RHO SIGN – CHRISTOGRAM AND/OR STAUROGRAM? 321
the following order: Ⲛ Ⲛ Ⲛ .¹ Scriptural precedent or support for the connexion is sought at I Corinthians 1:18: $\text{ὁ λόγος τοῦ σταυροῦ δύναμις θεοῦ ἐστίν}$, Colossians 3:4, $\text{ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῆ, ἡ ζωὴ ἡμῶν}$, and in Johannine passages which make a similar connexion of Christ and life, e.g., 3:14, 7:28, 12:32, 33. Savignac admits a difficulty in the acceptance of a pagan symbol by a religion born out of Judaism. Gnostic Christianity, however, had no such scruples, and provided the channel for the introduction of the “pagan” symbol. Valentinus, who gives a central place to the Cross in his thought, has already associated it with the Tree of Life, as does also the gospel of Truth (f. IX, p. 18, X, p. 20). At f.X, p. 20, line 27 in the latter, the same contraction is found as in P⁷⁵, P⁶⁶, viz., CPOC, and Savignac maintains that the Egyptian *Ankh* sign is found on the last page of the Codex Jung.

BLACK, „The Chi-Rho Sign – Christogram and/or Staurogram”

w: W. Ward Gasque – Ralph P. M. Martin (wyd.)

Apostolic History and the Gospel, 1970, s. 321

https://biblicalstudies.org.uk/pdf/ahg/chi-rho_black.pdf

Inni uczeni również zgłaszają swoje wątpliwości, np.

- Martijn LINSSEN, „How the staurogram turned into a stirhogram”, 1 lipca 2021, s. 1-19, https://www.academia.edu/49455506/How_the_staurogram_turned_into_a_stirhogram,
- James David AUDLIN, „The Staurogram Reassessed”, 2022, s. 3 (z 4), https://www.academia.edu/65222870/The_Staurogram_Reassessed).

Chociaż te mss NT ze staurogramami pochodzą z III wieku, nie należy bagatelizować, że:

- 1 pojawiły się jakieś 150 lat po śmierci Jezusa;
- 2 znaleziono je w Egipcie, co może wspierać teorię, że staurogramy zdradzają wpływ gnostycyzmu.

CZY W I WIEKU N.E. UKRZYŻOWANIE BYŁO NORMĄ NA TERENIE CESARSTWA RZYMSKIEGO? Zwolennik ukrzyżowania dr David W. Chapman uważa, że „można mówić o generalnej metodzie krzyżowania w praktyce rzymskiej” (*Ancient Jewish and Christian Perceptions of Crucifixion*, 2008, s. 30).

(1) While one might be able to speak of a general method of crucifixion in Roman practice, in fact there were many variations on execution by suspension, though the same Latin and Greek terms designate both the variations and the (hypothetical?) norm.

Dr Gunnar Samuelsson (Uniwersytet Goteborski) nie zgadza się z konstatacją Chapmana (*Crucifixion in Antiquity*, Tübingen 2011, s. 235):

„Po prostu nie było normy, nawet hipotetycznej. Mówienie o *ogólnej* metodzie ukrzyżowania w czasach rzymskich samo w sobie jest hipotetyczne. Chapman prawidłowo dostrzega problem różnorodności, ale mógł wyciągnąć za daleko idące wnioski z własnych obserwacji”.

There was simply no norm, not even a hypothetical one. To speak of a *general* method of crucifixion in Roman times is itself hypothetical. Chapman observes correctly the problem of diversity, but he could have pushed the implications of his own observations several steps further.

Czy jest to tylko solowy głos wśród uczonych? Nie. Australijski katolicki prof. Gerald G. O'Collins (Gregorian University, Rzym), autor hasła „UKRZYŻOWANIE” w *The Anchor Bible Dictionary*, napisał, że za czasów cesarstwa rzymskiego „CZASAMI krzyż był tylko pionowym palem”.

Under the Roman Empire, crucifixion normally included a flogging beforehand. At times the cross was only one vertical stake. Frequently, however, there was a cross-piece attached either at the top to give the shape of a “T”

hasło CRUCIFIXION

red. David N. Freedman, t. 1: A-C, 1992, s. 1208

[https://archive.org/details/AnchorBibleDictionaryVol11992.rocs/AnchorBibleDictionary vol 1 1992.rocs](https://archive.org/details/AnchorBibleDictionaryVol11992.rocs/AnchorBibleDictionary%20vol%201%201992.rocs)

John T. Carroll, profesor Nowego Testamentu w Union Presbyterian Seminary (uzyskał tytuł licencjata na Uniwersytecie w Tulsa oraz dyplom z teologii na Uniwersytecie Oksfordzkim. Tytuł doktora Nowego Testamentu uzyskał w Princeton Seminary. Wykładał religioznawstwo na Louisiana State University oraz jako profesor wizytujący w Lutheran Seminary w Filadelfii, College of William and Mary oraz Randolph-Macon College) napisał:

„Nawet tam, gdzie dostępne są opisy metody ukrzyżowania, jest jasne, że żadna standardowa forma nie była powszechnie praktykowana”.

Even where descriptions of the method of crucifixion are available, it is clear that no standard form was universally practiced. Were the

The Death of Jesus in Early Christianity

Hendrickson Publishers, Peabody 1995, s. 168

<https://archive.org/details/deathofjesusinea0000carr>

Emer. prof. Jouette M. Bassler (Perkins School of Theology, Southern Methodist University, Ph.D. od Yale University, członek The Catholic Biblical Association of America, główna wydawczyni *Journal of Biblical Literature* w latach 1995-1999), pod hasłem „KRZYŻ”, napisała, że w czasach rzymskich istniała praktyka wykorzystywania pala do celów egzekucyjnych. Jej zdaniem „**CZĘSTO dodawano poprzeczkę**”.

The procedure was subject to wide variation, especially under wartime conditions. The upright stake continued to be used, but frequently a crossbar was added across the top of the stake forming a T (later known as the Tau, or St. Anthony's cross). Condemned persons were nailed

hasło CROSS w: gł. wyd. Paul J. Achtemeier

The HarperCollins Bible Dictionary, San Francisco 1996, s. 212

<https://epdf.pub/queue/harpercollins-bible-dictionary.html>

Joel B. Green (ur. 1956), badacz Nowego Testamentu, teolog, prodziekan The Center for Advanced Theological Study (Centrum Zaawansowanych Studiów Teologicznych) oraz profesor egzegezy Nowego Testamentu w Fuller Theological Seminary w Pasadenie (st. Kalifornia, USA). W 2011 roku został redaktorem naczelnym *New International Commentary on the New Testament* (NICNT). Pełnił funkcję przewodniczącego rady The Society of Biblical Literature i członka zarządu Institute for Biblical Research. W swoim eseju stwierdza:

„Dowody literackie spoza Ewangelii wyraźnie pokazują, że jeśli chodzi o akt ukrzyżowania, Rzymianie nie byli niewolnikami żadnej standardowej techniki. Na przykład Józef Flawiusz, opisując oblężenie Jerozolimy przez armię rzymską, donosi, że ‘żołnierze z wściekłości i nienawiści dla zabawy przybijali więźniów w różnych pozycjach’ (W.Ż. 5.449-51)”.

Literary evidence outside of the gospels makes it clear that, when it came to the act of crucifixion, the Romans were slaves to no standard technique. In describing the siege of Jerusalem by the Roman army, for example, Josephus reports that ‘the soldiers out of rage and hatred amused themselves by nailing their prisoners in different positions’ (J.W. 5.449–51). Elsewhere we learn

Esej „Ukrzyżowanie” (Crucifixion) w:

red. Marcus Bockmuehl, *The Cambridge Companion to Jesus*
Cambridge University Press, Cambridge – New York 2001, s. 87

https://archive.org/details/cambridgecompani0000unse_j7a6

Paul Stevenson, tłumacz *Little Watchman Translation of the New Testament* (lipiec 2014), wyraził pogląd, że Rzymianie dodawali belkę poprzeczną „**czasami, ale rzadko**” (*sometimes, but rarely*):

Translation Notes

I aimed to make as literal a translation as possible while preserving the original intention and a consistent English reading.

The overriding principle of translation was to try to avoid any preconception and to just let the original Greek say whatever it says. Perhaps the most striking instance of this was the Greek word σταυρός (stauros) which has traditionally been translated as "cross". But that is not the meaning of the Greek word. It means a stake or pole. It could be part of a fence, or a door post. Of course the references in the New Testament are to do with the implement of execution used by the Romans. Historically though it seems that this was usually a simple stake which sometimes, but rarely, had a crossbar. We do not actually know whether the stauros on which Yeshua was executed had a cross bar or not. So, based on the text and the original meanings I have translated stauros as "stake". And equally the verb σταυροῶ (stauroo) which has traditionally been translated as crucify, (which came from Latin), but which literally means to execute by hanging/nailing to a stauros (stake), has been translated as "execute".

<https://www.smashwords.com/books/download/444877/1/latest/0/0/little-watchman-translation-of-the-new-testament.pdf>

(cytat jest na przedostatniej stronie)

Dla tłumaczy NT powinno być istotne to, że **głos archeologii w sporze krzyż vs. pal nie ma arbitralnego charakteru, ponieważ jest niewyraźny i niepewny**. Zatem *nolens volens* tłumaczom pozostaje bazować na **filologii**. Jest to dla nich **jedyny bezpieczny fundament**, bo słowo *stauros* zostało użyte w I wieku przez *naoczego świadka* egzekucji Jezusa – Jana i 3 innych chrześcijan (Mateusza, Łukasza i Pawła). Analiza tego terminu wiedzie do wniosku, że *stauros*, podobnie jak *ksylon*, to termin generyczny, NIE TECHNICZNY. Tłumacze myślący **bezstronnie** powinni być szczególnie zainteresowani tym, czy dysponujemy **bezsportnymi dowodami archeologicznymi, że Jezus umarł na krzyżu. Takowych nie ma.**

MATERIAŁ DODATKOWY

Mało znany argument z dzieła Flawiusza. Według 1Krn 10:10 Filistyni „*przymocowali* [תקעו] jego [Saula] czaszkę w domu Dagona”. Co ciekawe, *żyjący w I wieku n.e.* Józef Flawiusz, opisując to zdarzenie, donosi: „a zwłoki *przybili do murów* miasta Betsanu” i w tym miejscu użył formy czasownika *anastauroō* (*Dawne dzieje Izraela*, Część 1, Księga szósta, Rozdział XIV:8 [374], s. 316).

374 8. Rankiem Filistyni podczas obdzierania trupów nieprzyjacielskich natknęli się na
1 Sm 31,11 ciała Saula i jego synów; odarli je i odrabali ich głowy, a potem rozesłali wieść po całej
krainie o zagładzie wrogów. Cały ich oręż złożyli w świątyni Astarty,¹⁴⁸ a zwłoki *przybili*
375 do murów miasta Betsanu, które dziś zwie się Scytopolis. Kiedy jednak mieszkańcy miasta

Ks. I—XIII przełożył Zygmunt Kubiak

Ks. XIV—XX przełożył Jan Radożvcki

8. Τῇ δὲ ἐπιούσῃ σκυλεύοντες οἱ Παλαιστῖνοι τοὺς τῶν πολέμιων νεκροὺς ἐπιτυγχάνουσι τοῖς τοῦ Σαούλου καὶ τῶν παιδῶν αὐτοῦ σώμασι, καὶ σκυλεύσαντες ἐποτέμνουσιν αὐτῶν τὰς κεφαλὰς, καὶ κατὰ πᾶσαν περιήγγειλαν τὴν χώραν πέμψαντες ὅτι πεπτώκασιν οἱ πολέμιοι. Καὶ τὰς μὲν πανοπλίας αὐτῶν ἀνέθηκον εἰς τὸ Ἀστάρτειον ἱερόν, τὰ δὲ σώματα ἀνεσταύρωσαν πρὸς τὰ τεῖχη τῆς Βηθσάν πόλεως, ἣ νῦν Σκυθόπολις καλεῖται. Ἐπεὶ δὲ ἤκουσαν

Zauważmy, że przedmiotem, do którego ‘przybito’ zwłoki, nie był *stauros*, lecz **mur!** Dr Gunnar Samuelsson, po uważnym przestudiowaniu wszystkich miejsc występowania słowa *stauros* w dziełach Flawiusza, oświadczył (*Crucifixion in Antiquity*, s. 110):

„Użyte przez Flawiusza słowo σταυρός nie znaczy „krzyż” (†)”.

both execution by suspension and suspension of corpses.²⁶¹ The suspension tool is σταυρός. σταυρός as used by Josephus does not mean “cross” (†). σταυρός appears to be a (wooden) pole of any kind on which a living or dead person is suspended. The use of προσηλοῦν in combination with

Aspekt filologiczny. Wszystko, co można wydusić w ramach filologicznych oględzin terminu *stauros* i jego form czasownikowych to to, że w NT oznacza on stojący drewniany przedmiot, nie *dwie* belki. **Popularne od wieków twierdzenie, że *stauros* należy rozumieć w NT jako „krzyż”, załamuje się na Mt 27:32, Mk 15:21, Łk 23:26, Jn 19:17.*** Jeśli ktoś akceptuje założenie, że na Golgocie stał już wbity w ziemię pal, to nie powinien sądzić, że Jezus przyniósł tam *dwie* belki, bo wtedy mielibyśmy do czynienia z... *trzema* belkami! Bardzo wątpliwe jest również, czy zdołałby fizycznie przenieść dwie ciężkie belki z Pretorium na Golgotę. Nawet jeśli ktoś chce trzymać się tezy, że Jezus zginął na krzyżu, powinien rozumieć, że przynajmniej w **Mt 27:32, Mk 15:21, Łk 23:26, Jn 19:17** słowo „krzyż” nie ma racji bytu już z *samych tylko względów logicznych!*

* Wielu uważa te miejsca za przykład synekdochy, ale, jak zauważa tłumacz Wolfgang Einert, Ewangelista Jan użył słowo *stauros* zarówno w odniesieniu do niesionego narzędzia egzekucyjnego (19:17), jak i tego, na którym wisiał Jezus (19:25) (EINERT, „Pfahl oder Kreuz? [Pal czy krzyż?]”, 2016, s. 2, <https://www.bibelthemen.eu/bibelthemen/pfahl.pdf>). Einert opracował całkowicie bezkrzyżowy niemiecki przekład *Das Neue Testament: Grundtextnahe Übersetzung*, 2013, który dostępny jest tutaj: <https://www.bibelthemen.eu/buecher.html#nt-online>.

Mt 27:32 w dziele Szem-Toba. Warto rozważyć ten tekst, czytamy w nim bowiem:

A wychodząc z miasta napotkali pewnego męża, który nazywał się Szymon Kananejczyk. I przymusili go do niesienia pala (הצליבה *ha-celiwa*) [[to znaczy pala z poprzeczką (השתי וערב *haš-šeti we-‘ēreb*)] (moje tłumaczenie).

Gdyby to, co niósł Szymon, miało znaczenie „krzyż”, wtedy wstawka eksplanacyjna Szem-Toba byłaby zbędna. Jeżeli potraktujemy MtSzTb jako przekład z greki, to dla żydowskiego tłumacza tej Ewangelii *stauros* nie miał znaczenia „krzyż”, a jeśli mamy tu do czynienia z wariantem odzwierciedlającym w jakimś zakresie oryginalną kompozycję hebrajską EwMt, to glosa Szem-Toba świadczy o tym, że w środowisku żydowskim pojawiła się w którymś momencie potrzeba ukucia wyrażenia, które miałyby znaczenie „krzyż”. W moim polskim przekładzie, w przypisie do Mt 16:24, gdzie po raz pierwszy występuje zwrot *haš-šeti we-‘ēreb*, zanotowałem:

a Hebr. השתי וערב *haš-šeti we-‘ēreb*, dosł. „osnowa i watek”. Ten idiom nawiązuje do okoliczności, że jedne nici w materiale są ułożone wzdłuż, a drugie w poprzek (Kpł 13:58), a więc przekazuje ideę skrzyżowania. Rabini żydowscy ukuli zwrot *haš-šeti we-‘ēreb* (pal z poprzeczką) z niechęcią do używania terminu „krzyż” (zob. wstawkę w 27:32), ale ten zwrot z całą pewnością nie funkcjonował w I wieku n.e., lecz w *późniejszym* języku hebrajskim. ⇒ App 13. Wstawka kopisty: **to znaczy ofiaruje siebie na śmierć.** ⇒ App 14.

App 13

Hebrajski zwrot *השתי וערב* (*haš-šeti we-‘ēreb*)

Powyższy hebrajski zwrot pojawia się w EMSZT tylko w 16:24 (i 1 raz we wstawce kopisty w 27:32). Nie występuje nigdzie w ST¹ i zaczął funkcjonować w pismach rabinicznych późniejszej daty.² W *Talmudzie* i *Misznie* terminy te odnoszą się często do kierunku poziomego i poprzecznego, dlatego ukuto z nich nowe wyrażenie określające krzyż, gdy ten stał się symbolem chrześcijaństwa. Jego obecność w EMSZT niestety nie rzuca światła na kształt narzędzia egzekucji, na którym zginął Jezus, dlatego analiza tego hebr. wyrażenia nie może nam pomóc w rozstrzygnięciu, czy egzekucji Jezusa dokonano na szubienicy, krzyżu czy palu.

Warto zwrócić uwagę na to, że w Mt 27:32 po słowie *celuw* kopista postanowił zamieścić wstawkę eksplanacyjną. Czytamy tam o Szymonie Kananejczykku:

I przymusili go do niesienia <u>pala</u>	ואנסוהו שיוליך הצליבה
{tzn. pala z poprzeczką}	{ר"ל השתי וערב}

¹ ST nie zawiera niczego takiego, co dowodziłoby, że Jezus umarł na krzyżu. Thomas James Thorburn wyjaśnia: „Często podnoszona próba identyfikacji hebrajskiego słowa תָּוִי (Tau) z greckim słowem *σταυρός* w znaczeniu „krzyż”, została stanowczo potępiona przez doktora Cheyne, który zauważył: „Niestety, idea ‘krzyża’ (*σταυρός*) kryjąca się za słowem תָּוִי nie ma uzasadnienia ani w jego etymologii (zob. *Ges-Buhl*) ani w sposobach jego zastosowania. *Taw* właściwie oznacza plemienny lub religijny znak i został użyty w Ezech. 9:46 [powinno być: 9:4,6] w odniesieniu do doniosłego znaku religijnego na czole oraz w Joba 31:35 (o ile tekst jest poprawny) jako podpis. Żaden Żyd nie użyłby słowa תָּוִי jako odpowiednika dla *σταυρός*, choć *crux commissa*, mający kształt litery T, bywa często odnoszony do krzyża przez wczesnych pisarzy jako mistyczne Tau (*Enc. Bib.*, hasło „Cross”, szp. 7)” (**The Mythical Interpretation of Gospels: Critical Studies in the Historic Narratives**, Charles Scribners and Sons, Lake Forest 1916, s. 284, 285, https://archive.org/details/MN41940ucmf_1 ²⁷⁻¹⁰⁻²⁰¹⁴).

² „עֵרֶב, (...) 1) (...) [W późniejszym języku hebrajskim *שתי וערב* *krzyż*, symbol chrześcijaństwa]” (Marcus JASTROW, **A Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi, and the Midrashic Literatures**, W. Drugulin, Leipzig/Lipsk/ 1903, s. 1111). Por. Horatio B. HACKETT (wyd.), współpraca: Ezra A. ABBOT, **Dr. William Smith’s Dictionary of the Bible** (wyd. zrew.), t. 1 [z 4]: A to GENNESARETT, LAND OF, Boston: Houghton, Mifflin and Company – Cambridge: The Reverside Press, 1883, hasło CROSS, s. 508 [508-511]). Pere CASANELLAS – Harvey J. HAMES, „A Textual and Contextual Analysis of the Hebrew Gospels translated from Catalan”, *Melilah – Manchester Journal of Jewish Studies*, Vol. 11, 2014, s. 78 [68-81], http://cbcat.abcat.cat/pdf/CasanellasP-HamesH_HebrewGospelsTranslatedFromCatalan.pdf ⁷⁻⁰⁶⁻²⁰¹⁷.

Gdyby w XIV wieku słowo **צלב** faktycznie znaczyło „krzyż”, wtedy dodanie komentarza „to znaczy pała z poprzeczką” byłoby *zbędne*. **A zatem jego obecność niewątpliwie wskazuje na nieprecyzyjne znaczenie tego terminu.**

Ksylon. To samo narzędzie, na którym umarł Jezus, w NT opisano 5 razy greckim terminem *ksylon*. Na tłumaczy NT w mniejszym stopniu wpływa teologia przy tłumaczeniu tego słowa, gdyż znacznie częściej używają oni w przekładzie termin „drzewo” niż „krzyż”. W Gal 3:13 mamy cytaty Pwt 21:22,23, z którego wynika, że Jezus zawisł na *ksylo* jako odpowiedniku hebr. słowa *‘ec*. Chyba żaden tłumacz Biblii nie użył terminu „krzyż” w Pwt 21:22, 23, a nawet jeśli jakiś tłumacz użył, to ewidentnie wprowadza w błąd czytelników.

Czy 500 tłumaczy należy posądzić o bagatelizowanie głosu archeologii?
Oto lista tych tłumaczy.

kolor **czzerwony** = tłumacz katolicki

ZUPEŁNIE BEZKRZYŻOWE		CZEŚCIOWO BEZKRZYŻOWE
1. <i>Truth Scriptures. Bariyt Hadash</i>	1. O. J. Kwon	141. M. Meiser
2. A. Dorociński	2. A. ben Mordechai	142. W. Vosloo
3. <i>Divine Name Holy Bible</i>	3. F.-X. Mercorelli	143. E. Nierop
4. <i>Yah Scriptures</i>	4. D. H'Notsari	144. C. P. Quitevis
5. W. S. Ladeia	5. M. Pennock	145. D. Sindlinger
6. <i>Las Escrituras</i>	6. J. Corrêa de Oliveira	146. A. Cordes
7. J. A. Robertson	7. C. L. Zoutendijk	147. A. F. Werner
8. <i>Magalah</i> אלהא אל (html/epub)	8. K. Ben Yishrael	148. J. Parker
9. F. C. Bereano	9. C. E. Pender	149. A. Williams
10. T. Yap-Rendon	10. <i>A Felkent Jahósuának</i> (Mt, węgierski)	150. J. G. van der Waat – S. J. Joubert
11. F. H. Ayala	11. S. R. Niglio	151. R. Looker
12. M. Oetermann	12. J. E. S. Cesário	152. J. P. F. Pontes
13. D. W. Merrick (tagalski)	13. R. K. Lisemby	153. <i>En Levende Bok</i>
14. W. Ladroner	14. C. Cunha	154. A. Ben Oved
15. B. Ben Yisrael López	15. S. Ruden	155. Y. Aharoni
16. R. Z de Souza	16. <i>Escrituras Sagradas, com os Nomes Sagrados Yauh e Yausha</i>	156. J. Henson
17. A. Ben Oved (hiszp. ^{z greki})	17. A. Iannaccone	157. <i>Nieuwe Bibelvertaling</i>
18. R. Piloto	18. P. Goniszewski	158. <i>TNIV</i>
19. G. Chaves	19. <i>The Life and Ministry of Yeshua the Messiah</i>	159. P.-É. Langevin
20. D. Perék	20. Nowy Przekład Dynamiczny: Dobra Wiadomość o ratunku w Chrystusie	160. D. A. Ben Hayyim
21. J. Luiz	21. M. Scheafer	161. A. Odincow – A. Belinskij
22. T. Seid	22. <i>El Libro de Yeshua / Jesús</i>	162. F. E. E. Strohm
23. J. Elijah	23. D. M. Boerger	163. B. Hurault ^{angielski}
24. H. Dekker	24. H. A. Tófolo	164. E. H. Peterson
25. <i>Praise Yahuwah Scriptures</i>	25. A. Ceballo	165. D. F. McCorkle
26. <i>Sefer Mazoret Besorah Yohanan Meir</i>	26. <i>תורה Sacred Scriptures</i>	166. M. Lucado
27. K. J. Sykta	27. S. R. Marlowe	167. F. Janzen
28. T. Martínez	28. D. M. Boerger	168. E. Ransom – D. Skytta
29. C. Hill	29. J. McGuffin	169. R. Wills
30. J. Peraza	30. D. H. King	170. R. Vincent jr.
31. J. Wilson	31. R. S. Marçal	171. T. L. Hackett
32. <i>Paráfrasis de la Santa Biblia</i> ^{hmong}	32. L. Mebust	172. J. S. Trimm
33. <i>Holy Bible</i> ^{hmong}	33. <i>The Hebrew Names 'Plus' Version</i>	173. R. M. Stendall
34. M. W. Corneillie	34. C. Fredrickson	174. J. Dupont – S. Lyonnet
35. C. F. Castleberry jr.	35. <i>Carta a los Gálatas</i>	175. V. S. Herrell
36. C. Sparkes	36. J. B. Prendes – A. L. Piedra	176. P. Létourneau–P. Monnie–D. Marguerat
37. B. Armstrong	37. C. Bucherer	177. <i>Da Jesus Book</i>
38. E. S. G. Araújo	38. J. ben Wilhelm	178. L. A. Schökel
39. T. M. Walker	39. M. T. Wilson	179. N. Nettleton
40. L. Rothenberger jr.	40. S. Ben Szimon	180. B. C. Johnson – B. D. Baker
41. D. Soares – I. F. de Carvalho	41. E. Pinho	181. <i>The Clear Truth Bible</i>
42. D. R. Gregg	42. E. L. Martin ²	182. <i>La Bible</i> (2001)
43. P. E. Goble (NCBM)	43. <i>Habrit Hakhadasha/Haderekh</i>	183. R. W. Johnson
44. J. Ramos	44. R. Gordon	184. K. Berger – C. Nord
45. Y. Zeev	45. J. W. M. Sabelis	185. <i>Nya Testamentet</i>
46. R. Hall	46. <i>The Gospels of Jesus</i>	186. <i>International Children's Bible</i>
47. D. Nikao	47. T. R. Jennings	187. E. M. Nieto
48. <i>Il Patto Rinnovato</i>	48. E. W. Deibler	188. M. A. Prostr. jr.
49. P. Stevenson	49. E. Wolski	189. B. & L. Hurault ^{francuski}
50. D. Scott	50. J. A. Brown	190. D. E. James
51. <i>The Orthodox Hasidic Yiddish Bible</i>	51. R. J. Ajay	191. <i>Brit Hadasha</i>
52. <i>Apostolic Scriptures</i>	52. T. Robinson	192. K. L. Barker
53. M. Moreno	53. J. Bariova	193. B. Carlson
54. E. S. Johnson III	54. <i>Biblia Galega Restaurada</i>	194. <i>Nádej pre kazdého</i>
55. D. W. Merrick (angielski)	55. Słowo Życia-NT (2016)	195. NT w hiligajno
56. G. Uriyah	56. E. T. Pooler	196. R. Jeffrey
57. <i>The Pentateuch of Yahshua</i>	57. V. Egle ^{lotewski}	197. Jon Madsen
58. Y. ben Peretz	58. R. Gaytant	198. <i>Bibelen på hverdagsdansk</i>
59. <i>α-βυμ α-Χαδαια ε pedakuuu NEV</i>	59. O. BenYah	199. <i>Kirkkoraamattu</i>
60. D. Tisher		200. H. Jahn
61. J. K. McKee		201. G. Gander
62. J. D. T. de Silveira		202. A. Kuen
63. <i>Igerefti Jaibrin</i>		284. J. M. Kemble (4)
64. B. M. Zolman		285. <i>Sango lam. Ya Matiu e lëndékidi</i>
		286. W. W. Skeat
		287. W. Anderson
		288. H. Woodruff
		289. J. H. R. Biesenthal ?
		290. B. Thorpe
		291. J. K. Pfenninger
		292. A. Goeschen
		293. W. Greenfield
		294. H. A. W. Meyer
		295. J. Konijnenburg
		296. G. F. Griesinger
		297. G. B. Winer
		298. F. S. S. Miguel
		299. G. R. Nyländer
		300. C. F. Preiss
		301. J. J. Stolz
		302. E. F. C. Oertel
		303. G. W. Horner
		304. J. D. Landels ^{mal}
		305. D. Ginsburg – I. Salkinson
		306. J. W. Colenso
		307. E. Reuss
		308. A. Campbell
		309. W. B. Crickmer
		310. H. A. Schott
		311. S. Henshall
		312. J. C. R. Eckermann
		313. Gaster Hebrew MS 1616
		314. T. Yeates
		315. R. Darling
		316. J. B. Babor
		317. J. C. W. Augusti
		318. J. O. Thieb
		319. C. Vollbeding
		320. H. G. Reichard
		321. R. Caddick
		322. G. S. Jaspis
		323. J. E. C. Schmidt
		324. F. Ximenez
		325. W. A. van Vloten
		326. S. F. N. Morus
		327. A. P. de Figueiredo
		328. S. Mutschelle
		329. J. L. Vögeli
		330. J. M. Witte
		331. K. F. Bahrtd
		332. E. Harwood
		333. ? Mortimer
		334. H. C. I. Frommann
		335. A. Norrelius
		336. J. Kemper
		337. F. Kuyper
		338. F. A. Christian ^{hebrajski}
		339. F. A. Christian ^{łaciński}
		340. W. Robertson
		341. D. Jerosomilitano
		342. E. Hutter
		343. C. Neander
		344. F. Peters
		345. W. Herbst

65. Y. Jaim	60. B. Simmons	203. Współczesny przekład	346. C. de Reyna
66. <i>Peshitta – Brit Hadasha</i>	61. M. K. Hill	204. NT-Contemporary English Version	347. P. Trubar
67. <i>Yahweh's Scriptures For Salvation</i>	62. A. M. Niblick-Baxley Glass	205. R. G. Escalante	348. S. Münster
68. J. Wahl ^{khosa}	63. M. E. Lewis	206. NT w języku songe	349. S. Châteillon ^{francuski}
69. R. Estes	64. <i>Biblia Livre</i>	207. H. W. Cassirer	350. S. Châteillon ^{łaciniński}
70. A. Jordly	65. J. Biermanski	208. REB	351. MSS Vat.ebr. 100
71. D. L. Purkey	66. J.-P. Goethals	209. C. Estes	
72. L. White	67. T. Nilsson	210. A. Edington	
73. N. Joachim	68. J. Nunes	211. A. M. Méndez	
74. W. H. Sanford	69. R. Geide	212. Słowo Życia-NT (1989)	
75. W. Einert	70. R. Ferreira	213. G. Howard	
76. J. D. BeDuhn	71. N. F. Ogan	214. Y. Hawkins	
77. Y. E. Ben Avraham ^{hiszpański}	72. I. Takacs	215. A. Hirniak	
78. C. Barales	73. <i>Življenje z Jezusom</i>	216. B. C. Johnson	
79. <i>Messianic Scriptures: SNE</i>	74. T. Stockdale	217. O. Bauernfeind	
80. <i>The Scriptures for the Whole House</i>	75. J. P. Mitchell	218. V. G. Beers	
81. <i>La Restauración del Pacto de 77 77 *</i>	76. W. Smith	219. A. J. Levoratti – A. B. Trusso	
82. F. Carr	77. R. K. Moore	220. J. Mateos	
83. <i>przekład Disciples of Yeshuwa'</i>	78. K. Haacker	221. <i>Einheitsübersetzung</i>	
84. M. Kibutz	79. <i>Biblia de Estudio NTLH</i>	222. P. de Beaumont	
85. G. Wilson	80. T. G. McElwain	223. É. Osty – J. Trinquet	
86. J. M. Wine	81. <i>Scriptura</i>	224. R. Ricciardi & B. Hurault ^{hiszpański}	
87. Y. ben Medel	82. C. Van der Pool	225. D. Klingensmith	
88. <i>Restoration Study Bible</i>	83. <i>Easy-to-Read Version</i>	226. J. M. Bruguera – R. M. Díaz	
89. D. Gruber	84. <i>Новаї Зановим: Сучасною мовою</i>	227. <i>Dios Llega al Hombre</i>	
90. L. R. Riehl	85. T. Levänen	228. C. Jordan	
91. <i>Nuevo Testamento Interlineal</i>	86. <i>Evanghelia după Matei</i>	229. A. Cressman	
92. J. A. Álvarez Rivera	87. T. Rose	230. F. F. Bruce	
93. S. Altaf	88. Y. E. Ben Avraham – K. J. P. Gavazza ^{portug.}	231. J. Zink	
94. <i>Escrituras Sagradas</i>	89. D. W. Dyer	232. G. Stählin	
95. M. Headroom	90. Jarival	233. E. C. Dymond	
96. D. R. Darnell	91. J. Shermann?	234. W. K. Grossouw	
97. S. Luczkiewicz	92. S. da Silva ^{angielski}	235. Š. Porúbčan	
98. M. de Bruijn	93. S. da Silva ^{portugalski}	236. E. Gunnes	
99. S. Bentsion	94. M. Yereq	237. P. O. Schjott	
100. P. Stanford	95. K. M. Hartfield	238. J. Leal	
101. A. Vianello	96. D. Czekalski	239. A. Viard	
102. J. H. Snyder	97. A. G. Roth	240. J. M. G. Ruiz	
103. M. Y. Koniuchowsky	98. E. S. Oliveira	241. A. Masson	
104. F. H. Baader	99. N. L. Van Fosson	242. A. E. Tricot	
105. M. H. Miller	100. Druga Jezusa. Ewangelia Łukasza	243. D. M. Stanley	
106. D. Garcia	101. G. C. Coetzee	244. J. B. Phillips	
107. M. D. Eldridge	102. M. Carijo	245. H. Schonfield	
108. J.-M. V. Cangh – A. Toumpsin ^{hebrajski}	103. D. M. Pinto	246. M. Soares	
109. J.-M. V. Cangh – A. Toumpsin ^{francuski}	104. <i>Gospel Wey Jon Rite</i>	247. J. L. Lilly	
110. James Madsen	105. <i>Die Bibel. NGÜ</i>	248. P. Schindler	
111. J. Meyer	106. L. T. Vosen	249. E. Vernon	
112. J. Wahl ^{afrykanerski}	107. R. Roberg	250. F. D. Johnstone	
113. T. Effren	108. B. Kahl	251. A. B. Traina	
114. Y. Ben-David	109. <i>The Voice New Testament</i>	252. F. Pfäfflin	
115. D. Asuncce	110. S. Rives	253. H. W. Beyer	
116. <i>The Word of Yahweh</i>	111. B. H. Kuzniecowa	254. J. M. Bover – F. C. Burgos	
117. W. J. Schenck jr.	112. <i>Brit Jadashá – Nuevo Pacto</i>	255. <i>New English Bible</i>	
118. <i>Messianic Authorised Version</i>	113. V. N. Alexander	256. G. Verkuyll (wyd. 1945)	
119. R. C. Bethea	114. M. Portes?	257. S. Hoffmeyer – A. Blenker	
120. <i>HaDavar – Vertaling 6000</i>	115. M. Dreyer	258. R. A. Knox	
121. J. Wheeler	116. J. Adler	259. F. Amiot	
122. V. Capel	117. <i>Las Sagradas Escrituras</i>	260. J. L. Brun	
123. C. J. Koster	118. J. Ayers	261. E. N. Fuster – A. Colunga	
124. J. O. Meyer	119. W. R. Harwood	262. <i>Confraternity NT</i>	
125. Przekład Nowego Świata	120. J. B. Paulino – D. Diógenes	263. G. W. Wade	
126. P. E. Goble (QJB)	121. <i>Sefer Bessorat Halvrim</i>	264. <i>E Testament Nobo</i>	
127. R. B. Banfield	122. <i>HaBrit Chadashah</i>	265. M. Goguel – H. Monnier	
128. <i>The Christian Bible</i>	123. B. Floria	266. W. Jünemann Beckschäfer	
129. D. H. Stern	124. <i>Pure Scriptures</i>	267. S. Konstantin-Hansen	
130. M. Cole	125. <i>Basis Bibel</i>	268. A. E. Knoch	
131. <i>Mateyo</i>	126. <i>Семю Писмо</i>	269. A. Steinmann	
132. J. L. Döhne	127. S. Walch	270. H. Oort	
133. <i>I-Testamente entsha</i>	128. J. E. Shen	271. J. B. Lightfoot	
134. W. B. Boyce	129. D. E. Stanton	272. J. W. Bright	
135. N. Adams	130. D. Esposito	273. E. Lund	
136. H. B. Hackett	131. R. C. de Cunha	274. J. Moffatt	
137. T. Fry – G. B. Collyer	132. H. Grimme	275. G. B. Stevens	
138. <i>Igret 'al Ha-Ibrim</i>	133. A. F. Mendiola	276. Ms. Hebr. 8° 751	
139. G. Kalmár	134. W. R. Finck jr	277. G. R. Noyes	
140. J. H. Callenberg ^{hebrajski}	135. R. Werner	278. F.-H. Delaunay	
141. J. H. Callenberg ^{jidysz}	136. F. Ritzhaupt	279. G. A. Freytag	
142. F. A. Christian ^{hebrajski}	137. J. W. Mealy	280. S. C. Malan	
143. G. B. Jona	138. <i>Israeli Authorized Version</i>	281. J. M. Kemble (1)	
144. G. Thüri	139. E. Szasz	282. J. M. Kemble (2)	
145. T. Fabricius	140. M. D. Harness	283. J. M. Kemble (3)	
146. R. Clarke (Emmanuel College MS 90)			
147. G. Mayr			
148. J. Klaj			
149. R. Bruarne			

Odpowiedź brzmi: nie można. Taka konstatacja nie ma sensu, bo nie ma żadnych jednoznacznych (bezdyskusyjnych) dowodów archeologicznych z I wieku, że Jezus umarł na krzyżu. Raczej należy zakładać, że oni dobrze rozumieją, iż w tłumaczeniu Biblii należy preferować głos filologii i nie wczytywać poglądu opartego na niepewnej tradycji.

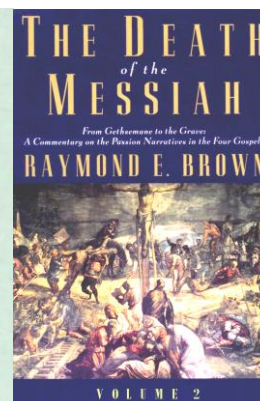
Znany katolicki teolog Raymond E. Brown (1928-1998) napisał:

Angielski termin „krzyż” determinuje nasze pojmowanie, bo wywołuje obraz dwóch wzajemnie przecinających się linii. Ani greckie słowo *stauros*, ani łacińskie *crux*, niekoniecznie ma takie znaczenie: oba odnoszą się do pala, do którego ludzie mogli być przytwierdzeni w różny sposób i opisywać nabicie, powieszenie, przybicie i przywiązanie.

Not a word is reported about the form of the cross, about how he was affixed, about the amount of pain. Indeed, in Matt the crucifixion is subordinated to the division of clothes, and in John, to the naming of the site. In Luke and John the crucifixion of Jesus and the crucifixion of the two criminals get the same amount of attention. Thus in what follows we are heavily dependent on evidence from outside the NT.²²

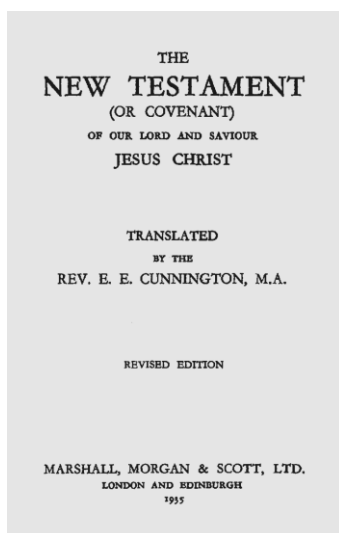
Crucifixion in General. The English term “cross” prejudices our understanding, for it gives the image of two lines crossing each other. Neither the Greek *stauros* nor the Latin *crux* necessarily has that meaning; they both refer to a stake to which people could be attached in various ways: impaling, hanging, nailing, and tying.²³ Using a stake to impale would normally kill the victim instantly or quickly. Using a stake or pole to crucify would normally effect a slow death since no vital organ would be pierced.

The Death of the Messiah From Gethsemane to the Grave
t. 2, Yale University Press, New York 1998, s. 945
<https://archive.org/stream/deathofmessiahvo00raym>

Tłumacz NT, pastor Edward E. Cunnington (baptysta), napisał:

Słowo ‘krzyż’ jest naszym tłumaczeniem (pochodzącego z Wulgaty słowa ‘crux’) greckiego słowa „stauros”, które znaczy pal, słup lub palik. (...) Stwierdzenie, że nasz Pan został ‘ukrzyżowany’ na pojedynczej pionowej belce, ze złożonymi nad głową rękami, doskonale pasowałoby z narracją ewangelii; **i bynajmniej nie ma to nic wspólnego z żadnym artykułem wiary.**

XII

CROSS, CRUCIFIXION

The word ‘cross’ is our translation (derived from the Vulgate ‘crux’) of the Greek word ‘stauros,’ which means a stake, pole, or post. The Romans, and others,
522

and horizontal piece. To say that our Lord was ‘crucified’ on a single upright beam, the hands being brought together over the head, would be in perfect harmony with the gospel narrative; and does not affect in the least degree any article of faith.

The New Testament (or Covenant) of our Lord and Saviour Jesus Christ
Appendix 12, London-Edinburgh 1935 (wyd. zrew.), s. 522, 523
https://archive.org/stream/TheNewTestamentForEnglishReadersAlfordH.rOpts/061CunningtonEE_1935-opt

Czy 500 tłumaczy należy posądzić o tendencyjność? Gdyby tak było, wtedy taki zarzut należy postawić między innymi **54 KATOLICKIM TŁUMACZOM**. 16 z nich użyło słowo „pal”. Są to:

stauros

1953	Peter Schindler	Marterpæl Galgen	pal męki szubienica	Mt 10:38; Mk 8:34 Flp 2:8
1960	Alceu Masson	madeiro	drewno/słup	Jn 19:19
2005	Jean-Marie Van Cangh Alphonse Toumpsin	gibet תלייה <i>*liyā</i>	szubienica	konsekwentnie

Saa kaldte han Folkemassen sammen og sagde til baade den og sine ³⁴ Lærlinge:
 »Hvis nogen er sindet at være min Tilhænger, maa han sætte Hensynet til sig selv tilside, gaa i mit Fodspor og være villig til at ende paa **Marterpælen**.

Ora, Pilatos escrevera um título* com a causa da condenação e mandara colocá-lo no alto do **madeiro**, acima da cabeça de Jesus. Estava escrito no título: “Jesus Nazareno, Rei dos Judeus”.*

- 30 sauve-toi toi-même en descendant du **gibet** ».
 31 Et ainsi, même les chefs des prêtres, le bafouaient [en parlant] entre eux avec les scribes et disaient :
 « Il en a sauvé d’autres, et lui-même il ne peut se sauver.
 32 O Messie, ô Roi d’Israël, descends maintenant du **gibet**, et nous verrons et nous croirons ».

stauroō

1991	Barclay Newman ⁹ (NT-CEV)	put to death nail kill dead	stracić przybić zabić martwy	Łk 23:23 Jn 19:32 Gal 5:24 Gal 6:14b
------	---	--	---	---

and take their bodies down. ³²The soldiers first broke the legs of the other two men who were **nailed** there. ³³But

²³The people kept on shouting as loud as they could for Jesus to be **put to death**. ²⁴Finally, Pilate gave in. ²⁵He

any of these ways. ²⁴And because we belong to Christ, we have **killed** our selfish feelings and desires. ²⁵God’s

cised. ¹⁴But I will never brag about anything except the cross of our Lord Jesus Christ. Because of his cross, the world is **dead** as far as I am concerned,

ksylon

1790	Sebastian Mutschelle	Pfahl	pal		10:39			
1913	Alphons Steinmann	Schandpfahl	pal upokorzenia	Dz 5:30				
1947	José María Bover – Francisco Cartera Burgos	palo	pal				Gal 3:13	
1953	Peter Schindler	Marterpæl Galgen	pal męki szubienica	Dz 5:30	10:39	13:29	Gal 3:13	1Pt 2:24
1962	Juan Leal	palo	pal	Dz 5:30				
1964	Jose María Gonzalez Ruiz	palo	pal				Gal 3:13	
1965	Willem Karel Grossouw	paal	pal				Gal 3:13	

1968	Erik Gunnes	marterpæl pæl	pal męki pal	Dz 5:30	10:39	13:29		
1972	<i>Einheitsübersetzung</i>	Pfahl	pal				Gal 3:13	
1975	Juan Mateos	palo	pal				Gal 3:13	
1975	Agustín Magaña Méndez	palo	pal	Dz 5:30	10:39	13:29	Gal 3:13	
1991	<i>Versión interlineal griego-español Nuevo Testamento</i> (red. Rafael Gutiérrez Escalante, t. III)	palo	pal				Gal 3:13	
1998	Bernardo Hurault	poteau	pal				Gal 3:13	

Mutschelle   Bover   Schindler   Ruiz   Grossouw   Gunnes   Mateos   Méndez   Hurault

Judäer Landschaft, als in Jerusalem verrichtet hat. Drauf ward er an den **Pfahl** gehängt und umgebracht — aber am dritten Tage von Gott

Gebote erfüllt, wird durch sie leben. ¹³ Christus hat uns vom Fluch des Gesetzes freigekauft, indem er für uns zum Fluch geworden ist; denn es steht in der Schrift: *Verflucht ist jeder, der am **Pfahl** hängt.*

que obedecer a Dios antes que a los hombres. ³⁰ El Dios de nuestros padres ha resucitado a Jesús, a quien vosotros matasteis, colgándolo de un palo. ³¹ Dios con su diestra lo ha constituido cabeza y Salvador, para conceder a Israel el arrepentimiento y perdón de los pecados.

está: «Maldito todo el que está colgado de un **palo**»; ¹⁴ todo, para que la bendición de Abrahán alcanzase

zur Antwort: Man muss Gott mehr gehorchen als den Menschen. ³⁰ Der Gott unserer Väter hat Jesus, an den ihr Hand gelegt und den ihr an den **Schandpfahl** gehängt habt, auferweckt. ³¹ Diesen hat Gott als Anführer und Heiland zu seiner Rechten erhöht, um Israel Busse und Sündennachlassung

mennesker.' Våre fedres Gud har oppvakt Jesus, han som dere drepte ³⁰ ved å henge ham på **marterpelen.** Ham har Gud opphøyet ved sin høyre ³¹ hånd og gjort ham til høvding og frelser, for å føre Israel til omvendelse

ὅτι γέγραπται, Ἐπικατάρτος πᾶς ὁ **πορευόμενος ἐπὶ ξύλου, cuelga de un-palo**»;

La obra de Cristo. ¹³ Cristo nos ha rescatado de esa maldición de la Ley haciéndose Él un objeto de maldición por causa nuestra, pues está escrito: «Maldito sea todo aquel que fuere colgado de un **palo**»; ¹⁴ para que en Jesu-

¹³ Pero Cristo nos rescató de la maldición de la Ley, haciéndose él mismo maldición por nosotros, pues está escrito: *Maldito todo aquel que está colgado de un **palo**.*

13 El Mesías nos rescató de la maldición de la Ley, haciéndose por nosotros un maldito, pues dice la **14** Escritura: «Maldito todo el que cuelga de un **palo**»; y

er. Christus heeft ons vrijgekocht van de vloek der wet ¹³ door zelf voor ons een vervloekte te worden. Er is immers geschreven: *Vervloekt is ieder die aan een **paal** is opgehangen.* Het was Gods bedoeling dat door Jezus Christus ¹⁴

¹³ Le Christ nous a rachetés de cette malédiction de la Loi quand pour nous il est devenu malédiction, selon ce qui est écrit: *Celui que l'on pend à un **poteau** est une malédiction.* ¹⁴ C'est

13.—Cristo nos ha adquirido, sacándonos de la maldición de la Ley, haciéndose El mismo maldición, pues está escrito: «Maldito el que está colgado de un palo»;

W świetle powyższych danych niezrozumiały jest nagminnie wysuwany zarzut fałszowania Biblii lub uprawiania pseudobibliistyki wobec najbardziej znanego całkowicie bezkrzyżowego przekładu opracowanego przez Świadków Jehowy, ale DLACZEGO nikt nie wysuwa takiego samego zarzutu pod adresem w/w katolickich tłumaczy?

Optuję za użyciem w NT słowa „pal/słup”, bo odzwierciedla podstawowe znaczenie *stauros*, a NT nie zawiera niczego, co *zmuszałoby* do rozumienia tego słowa jako „krzyż”. Proszę też pamiętać o bardzo ważnej rzeczy dla tłumaczy: kto dokonuje literalnego przekładu ten dobiera docelowe odpowiedniki ukazujące *podstawowe* znaczenie danego terminu. Dobry tłumacz po prostu szanuje racje filologiczne i unika wprowadzania obcych treści i anachronizmów. Jeśli podejmuje decyzję translacyjną idącą pod prąd tradycji, nie jest sekciarzem, jak wielu imputuje. Jest to szalone uproszczenie sprawy. W świetle zasad obowiązujących w teorii przekładu wszystkich takich tłumaczy należy raczej doceniać za *pietyzm* w doborze docelowych odpowiedników, czego przykład dał dr Gunnar Samuelsson, który z docenianiem odniósł się do nieobecności słowa „krzyż” w PNŚ opracowanym przez Świadków Jehowy (*Crucifixion in Antiquity*, 2011, s. 241, przypis 23).

1. The Gospels

241

cross(beam) towards Calvary and his crucifixion. But what is Jesus actually talking about according to the evangelist? In the text, Jesus refers to something that was apparently familiar.

And he called the crowd and his disciples to [himself] and said to them, “If anyone wants to follow me, let him deny himself and take up his pole/suspension tool [τὸν σταυρὸν] and follow me. For he who wants to save his life shall lose it; and he who loses his life for me and for the gospel shall save it.”²⁰

Matthew and Luke use the same saying in their gospels, with minor changes.²¹ Luke adds that the event should occur daily (καθ’ ἡμέραν).²² However, is Jesus with σταυρός referring to a cross (†) or a vital part of it (the crossbeam), i.e., to something that corresponds to the common view of the tool on which Jesus later died?

To answer such a question, a brief recapitulation of Chapter 2 is needed. In the older Greek literature, σταυρός refers to “pole” in general²³ and occurs only in the plural. The noun later became used as a designation of an execution or torture tool onto which a victim was attached. Thus, before the death of Jesus, the saying in the quoted text would probably have described people on their way towards some kind of execution or an act of torture. They were carrying a tool through which they were about to be executed, or a tool upon which they should be suspended after their execution, or a tool that would be used in an act (perhaps separate) of torture, likely to be followed by their execution. It was a plausible fate to end up on a σταυρός, dead or alive, and one could also be forced to carry it, in whole or in part, to the place where it should be used. However, neither this text nor its gospel parallels offer any further information on which punishment they refer to or what the condemned carried. Neither do the five (possibly seven) extra-Biblical texts that might describe a similar custom solve the problem.²⁴ It could not be decided whether the carrying of the device was a separate punishment (the

²⁰ Mark 8.34–35. καὶ προσκαλεσάμενος τὸν ὄχλον σὺν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ εἶπεν αὐτοῖς· εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἀκολουθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθήτω μοι. ὃς γὰρ ἐὰν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι ἀπολέσει αὐτήν· ὃς δ’ ἂν ἀπολέσει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου σῶσει αὐτήν.

²¹ Matt 16.24–25 (cf. 10.38); Luke 9.23–24.

²² Fitzmyer sees a shifted focus due to καθ’ ἡμέραν, from a harsh picture of self-denial to the brink of death to the challenge of daily Christian living (FITZMYER, *The Gospel According to Luke*, 1.783–88).

²³ Zealously and apparently correctly stressed by Jehovah’s Witnesses.

²⁴ For carrying of a σταυρός, see Char. *Chae. Call.* 4.2.7 [retold in 4.3.10], Artem. *Oneir.* 2.56 and Plut. *De sera.* 554A–B. For carrying of a *patibulum*, see Plaut. *Mil.* 359–60; *F Carb.* 2.1 (and perhaps Clod. Lic. F 3.1; *Lex Puteoli*, col. 2.8–14 (AE 1971, no 88 [Puteoli]).

Tłumaczenie Gunnara Samuelssona. Oto przekład, który podał w swojej pracy doktorskiej (s. 239-249):

- „słup” (*pole*) (Mt 27:32; Mk 15:21,30,32; Łk 23:26; Jn 19:17)
- „słup/narzędzie do zawieszania” (*pole/suspension tool*) (Mk 8:34)
- „zawiesić” (*suspend*) (Mt 20:19; 26:2; 27:35; Mk 15:24,25; Łk 23:21,21,23,33; 24:7; Jn 19:18; Dz 2:36; 4:10; 1Kor 1:13; 2:2,8; 2Kor 13:4; Gal 3:1; 5:24; 6:12; Hbr 6:6; Obj 11:8)
- „zawiesić (na słupie)” (*suspended (on a pole)*) (Mt 27:31; Mk 15:20)
- „zglądzić/zawiesić” (*executed/suspend*) (Rz 6:6)
- *ksylon*: „drewno” (*wood*) (konsekwentnie)

Mt 27:32

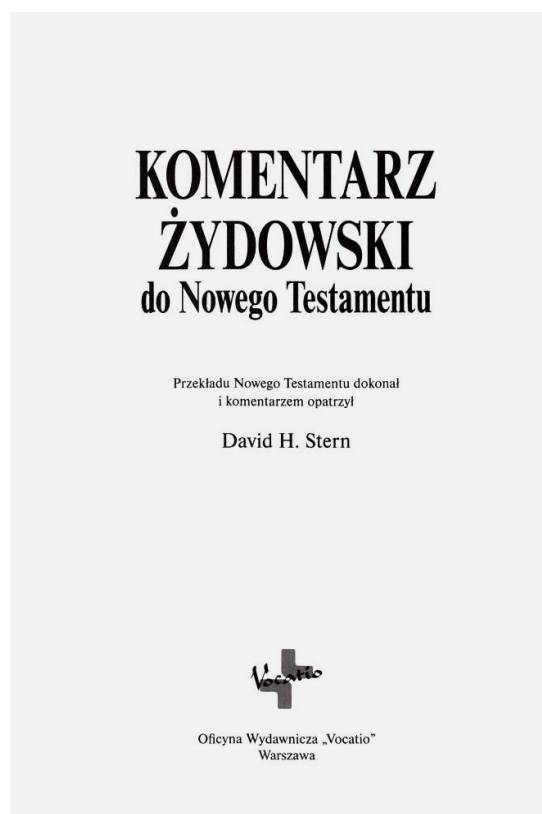
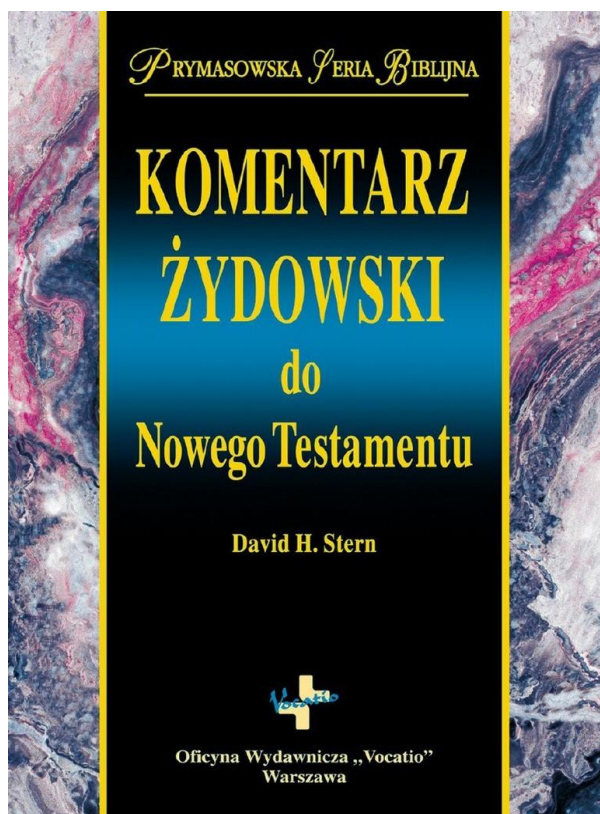
And they led him away to be suspended (on a pole). As they went out they found a man from Cyrene named Simon; they forced this man to take up his pole [ἵνα ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ].³⁴

* * *

**Jn 19:10-19 — polska wersja całkowicie bezkrzyżowego przekładu
 Davida Sterna *Jewish New Testament* (tł. A. Czwojdrak)**

nie odpowiedział. ¹⁰ Więc Piłat powiedział do Niego: „Nie chcesz ze mną rozmawiać? Czy nie rozumiesz, że mam władzę albo cię wypuścić, albo kazać cię stracić na palu?” ¹¹ Jezua odrzekł: „Nie miałbyś nade mną żadnej władzy, gdyby ci nie została dana z góry. Dlatego ten, który mnie tobie wydał, jest winny większego grzechu”. ¹² Słyszając to, Piłat usiłował znaleźć jakiś sposób, żeby Go uwolnić, ale Judejczycy krzyczeli: „Jeśli uwolnisz tego człowieka, to znaczy, że nie jesteś »przyjacielem cesarza«! Każdy, kto się podaje za króla, sprzeciwia się cesarzowi!”. ¹³ Kiedy Piłat usłyszał, co mówią, wyprowadził Jezusę na zewnątrz i usiadł na tronie sędziowskim w miejscu zwanym Brukiem (po aramejsku – Gabta). ¹⁴ Było około południa w Dniu Przygotowania *Pesach*. Powiedział do Judejczyków: „Oto wasz król!”. ¹⁵ Oni zawołali: „Zabierz go! Zabierz go! Strać go na palu!”. Piłat rzekł do nich: „Chcecie, żebym stracił na palu waszego króla?”. Główni *kohanim* odparli: „Nie mamy innego króla prócz cesarza”. ¹⁶ Wtedy Piłat wydał im Jezusę, aby Go stracono na palu.

☉ Zabrali więc Jezusę. ¹⁷ Sam dźwigając pal, wyszedł na miejsce zwane Czaszką (po aramejsku – Gulgota). ¹⁸ Tam przybili Go do pała razem z dwoma innymi, po jednym z każdej strony, a Jezusę w środku. ¹⁹ Piłat kazał też napisać i przybić na palu informację, która głosiła:

UWAGA:

Chociaż David Stern wierzy, że „materiał archeologiczny i historyczny potwierdza fakt, że rodzaj pała egzekucyjnego używanego na terenie Izraela miał belkę poprzeczną (*patibulum*)” (przypis do Mt 10:38), **mimo to** nie użył w swym przekładzie terminów „krzyż” i „ukrzyżować”.